

Znak in ideologija: postmoderna podlaga razumevanja slovenskih medijev

Boštjan M. Turk

Pri vseh stvareh je treba začeti na začetku, to je na koncu. Ta maksima, ki jo je Jean Baudrillard rad uporabljal v kulturni reviji *Le Philo-sophie*, je med boljšimi vodniki skozi postmoderno družbo današnjega časa, v kateri so bistveni prav mediji. Baudrillardova provokacija bo za potrebe naše naloge služila kot orodje, s katerim bomo naznačili lego pojma medij v današnji družbi na eni in v svoji etimološko-zgodovinski usodnosti na drugi strani. Medij je iz davnine: v klasičnih jezikih pomeni dvoje – sredino, javni blagor, javnost, pa tudi polovico (tako Langenscheidtov latinski slovar). Od teh besed je morda najmanj pomembna prav zadnja, za današnjo rabo in opredeljevanje besede pa se nam zdi bistvena. V svoji historični podobi »medij« tako označuje že vzpostavljen prostor medčloveškega, socialnega dialoga, natančneje pa določa tudi ta prostor sam, in sicer s pojmi sredina in polovica. Medij je tako na sredi med dvema polovicama, dve, sicer soobstoječi polovici preko medija svoj odnos spreminjata iz jukstapozicije v predikacijo, uresničujeta svojo eksistencialno in ontološko identiteto.

Konec na začetku vprašanja zato pomeni, da se je od dvajsetih let naprej, ko je na Zahodu začela prijemati ta beseda, kataliziral proces, ki je v svoji dispoziciji obstajal že od nekdaj, (morda) prvič ujet v latinske sintagme, kakršne nam razkriva omenjeni slovar. Medij, predvsem tisti s širokim dostopom do ljudi, je začel združevati obe polovici komunikacijske verige, to pa na način, da je en del nujno reflektiral drugega in obratno. Medij je začel krepko zapisovati identiteto človeka, ki ga je nagovarjal, bolje, razkrival je identiteto človeka v času, kot je le-ta določal način in naravo občila, ki ga je predstavljalo. Medij torej ni sporočal

le te in one informacije, temveč je odražal celoten vrednoten in etičen sistem družbe, v kateri se je pojavljal. Govoriti o medijih v današnjem času torej predpostavlja dvoje. Govoriti o današnjem času, ker pa slovenskega časa zunaj globalnih struktur ni več, je potrebno govoriti o globalni strukturi dobe, ki medij prinaša, oz. dobe, v kateri se medij kot tak predstavlja.

Ta doba je zapoznelo, izzvenjajoče 20. stoletje, če pojma ne razumemo kronološko, temveč sistemsko-vrednostno. Dvajseto stoletje, ki se je začelo s prvo svetovno vojno in končalo s padcem berlinskega zidu, ni omogočilo nadaljevanja kronološkega časa ali zgodovine. Čas, ki ga zato živimo danes, je dekadentni čas, spet v etimološkem pomenu besede, saj pada v prostor, katerega časovna identiteta ni niti določena, kaj šele določljiva, zato v smislu latinskega glagola tudi »raz-pada«, »decadit«.

Identiteto odhajajoče dobe je še toliko težje določevati, ker tudi doba sama ni bila dejstvo afirmativnega reda, temveč substitut. Dvajseto stoletje je bilo namreč najbolj nelegitimno stoletje v zgodovini, nelegitimno sicer zaradi nasilja, ki ga je omogočilo, ne zaradi projekta, na katerem se je vzpostavilo. To stoletje pomeni konec dobe starega sveta, ki je z veliko težavo vzdrževala princip klasičnega liberalizma, princip, ki je le redkokje ostajal brez ideološkega substrata. Namesto njega sta se v tem času razživela dva totalitaristična eksperimenta, komunizem in nacizem, v svojih zvrstnih variantah, od frankizma, fašizma, socializma, titoizma ter maoizma, če se omejimo le na bistvene. Nelegitimnost stoletja izhaja iz nelegitimnosti diktatur, predvsem pa iz tega, da za seboj razen žrtev niso pustile ničesar. Za njimi ni ostala ena knjiga, ena zgradba, en film, en kip, ena slika, ena pesem, ena simfonija. Kot neuspeh eksperiment so se pogreznile v nič, bolje v vakuum, poniknile v črno luknjo, ki je še danes ne moremo v celoti analizirati. Komunizem je npr. tak fenomen, saj ga zaradi interesov »višjega reda« sveta ni bilo mogoče niti zgodovinsko pregledati, kaj šele ustrezno oceniti ali morda celo obsoditi. Te negativne utopije so bile na smrt obsojen eksperiment prav zaradi svoje narave, ki je bila narava substituta. Dvajseto stoletje je bilo namreč osredinjeno v poizkusu, kako nadomestiti krščanstvo. Pri tem mislimo na krščanstvo v obeh od njegovih utopičnih komponent: v institucionalizirani obliki, kot od rimstva prevzete »lex«, to je zakona, institucije in morale, ter v svoji nevarnejši, neideološki formi, ki jo določajo predvsem njeni docela »izmuzljivi« instituti, s postavitvijo dveh polov človeške usode, ujetih med »crucis pondus« in »crucis premium«, križa težo in blagoslov oz. nagrado. Ker sta imela substituta tako pomemben cilj, je bilo jasno,

da ne bosta uspela. Dvajseto stoletje ni moglo uspeti, ker je s formula-
mi substituta hotelo konkurirati zgolj ideološki varianti krščanstva oz.
rimstva v njegovi zapoznani projekciji, ni pa iznašlo ničesar, kar bi to
preseгло. Temeljna napaka je bila seveda metodološka: tam, kjer je po-
zno razsvetljenstvo mislilo, da bo ujelo nekaj, ni bilo ničesar. Namesto
velike zgodbe je bil zgolj njen votli plašč, v katerem je bila skrita tema.
Krščanstvo se po svoji ontološki komponenti namreč nikdar ne more
konstituirati kot ideologija, poskusi v tej smeri so premosorazmerni
redukciji krščanske fabule »ad absurdum«.

Med refleksi stoletja luči in današnjim časom stoji drugi mislec post-
moderne, Jean-François Lyotard. Prav njegova razmišljanja so bistvena
za problem, kot ga želi ugledati tudi zapis na pričujočem mestu. Nado-
mestitve zgodbe ni moglo biti, ker zgodbe ni bilo več. Makronarativna
struktura, ki jo je v centralni Evropi in slovenskih deželah v svojem
najbolj konformističnem modelu predstavljal avstroliberalizem, in ki
je pomenila nujno osnovo za socialno in ekonomsko razvijanje doma-
čih energij, je v družbenem in nadružbenem smislu razpadla po prvi
svetovni vojni, dokončno pa z uvedbo socializma po drugi. Socializem
je bil še zadnja makronarativna struktura v vsem paradoksu lyotardo-
vske metanarativnosti, ki se je želela deklarirati kot čista zgodovinska
imanenca. Metanarativnost pa je strup za medij, za katerega je zanimiva
zgolj v dveh, slabo eksploatabilnih segmentih. Prvi je propaganda, zade-
va mediacijo neke družbene prakse, ki je po svojem bistvu sicer vpra-
šljiva, zlahka in hitro pa se pretvarja v avdiovizualni deziderat za širšo
množico, posebej za ono, ki jo v premem sorazmerju pesti širša vrsta
problemov. Vsak totalitarizem se je zato zatekal h kulisi medijev: preko
njih je do svojega konca posredoval želeno sliko družbe, v katero se je vr-
stel in hkrati justificiral, opravičeval svoj totalitarni angažma v njej. Drugi
medijski segment metanarativne družbe pa je zanimiv zgolj post festum:
gre za to, da se taka družba feljtonistično, dokumentarno in kronološko
okarakterizira, pri čemer so avdiovizualni podatki o nasilju spet tisti, ki
imajo največjo mediativno, pedagoško vlogo: češ pogledjte, kaj se je v tem
segmentu dela človeške družbe zgodilo. S kolapsom velikih teorij in fi-
lozofij, optimizma glede napredka zgodovine in možnosti, da je vse spo-
znatno, pa tudi konca liberalne oz. libertarne ideje o absolutni svobodi, je
prišel do izraza mikronarativni svet, ki pa ni več povezan v saussurjevski
sistem oz. strukturo. To je svet, ki ni več sposoben dekaloških formulacij
z najširšo implikacijo, svet, ki se je tudi »gramatikalno« spremenil. Svet,
v katerem se ideje »ne kradi« (toliko ljube Lyotardu) ne da generalizirati.
»Ne kradi« v splošnem nima več moči nad »ne kradi Margareti, Janezu

ali Mariji«. Svet, v katerem se uveljavlja lingvistični zakon arbitrarnosti, poljubnosti in neobvezujočnosti izrečenih ali družbeno postuliranih povedkov. Svet medijev, »par excellence«.

Seveda pa bi se zmotili, če bi Lyotarda upoštevali dobesedno oz. vzeli zares njegovo temeljno intenco, zadevajočo konec zgodovine. Makrostruktura je namreč vselej vezana na svoj ekskluzivno relativen značaj, kar se tiče same zgodovine kot take. O sinergični komponenti »konca zgodovine« in »konca makronarativnih« zgodb ne moremo govoriti, preprosto zato, ker se v človeški zgodovini kot sindrom še niso pojavile, pojavljajo pa se v svojih difuznih oblikah, med katerimi se prišteva tudi današnji čas. Difuzne oblike pa človeško zgodovino kot tako sploh vzpostavljajo. Kolektivizem in sinergična izkušnja, v kateri se lahko poistoveti večina človeštva, namreč ni eksistencialno-ontološka lastnost homo sapiensa. To je zgolj koincidenca njegovega bivanja v zgodovinskem prostoru. Do mikrostrukturnih situacij je namreč prihajalo od nekdej. Altamira, Platon, Sofoklej, grški polis in Termopile, izjema je bil Rim, vendar le do začetka našega štetja, do krščanstva. Krščanstvo in imperij sta bivala v latentnem razmerju mikrostrukture brez skupnih imenovalcev. Teh ni našlo celotno prvo tisočletje, tako rekoč do novega veka. Kakšna narativna makrostruktura pa naj bi vladala v razmerju med pokristjanjenim Rimom s prvimi zasnutki papeštva, pa plemeni s severa, vzhoda in zahoda stare celine ter ostalim svetom? Kakšna tudi je makrostruktura prvih materialnih dokazov zahodne civilizacije v času pred karolinško renesanso (Notgerski evangelarij, Rambonski diptih, npr.) v odnosu do celote tedaj poznanega sveta? Neopredeljiva. Makrostrukturna izkušnja ni lastna človeku, kot mu tudi ni lastno totalitarno poosebljenje zgodovine. Ti refleksi ne predstavljajo temeljne človeške izkušnje, kot je tudi ne ideologizirana religija, ki je pravzaprav substitut sama sebi. Latinski univerzalizem, univerz jezika, misli, ideje in njenega poučevanja, se v svoji makrostrukturnosti zdi brezčasen kot današnja globalizacija. Še bolj je to očitno, če ga preslikamo v trodimenzionalno vertikalno, v stožec, kjer se v njegovem vrhu zabliska sveder ideologije. Religiozne, ruske, ameriške, evropske. Zato je bolje, da je konec tukaj, preden se je sploh začel. Čas teče navidezno, mikrostrukturna logika zgodovinskega »biti« pa ne izhaja iz zgodovine same, temveč se vanjo ponevedoma vrača. Čas se igra s sintetično ideologijo, kot se igra z linearno projekcijo človeka v času. Makrostruktura je sicer linearna, vendar je po logiki zeva (postmodernistični izraz bi bil »lacune«), prividna v svojem razmerju do anticipacije: svet nima konca, le-ta je prisoten že v začetku. Bližji kot je ta konec v začetku samem, bolj se človeku muči.

Mikrostrukturni svet konca ideologij je torej bližje izvornemu človeku, kot bi si dediči dvajsetega stoletja želeli priznati. Po tej logiki pa tudi človek ni ideološki, morda je bolj pripravljen na čas, ki ga živi danes, kot se zagovornikom historičnega homo sapiensa zdi. Če je po tej logiki Don Kihot anticipacija današnjega človeka, se v stoletjih le nismo toliko izgubili. Don Kihot se je vrtel v ideološkem stožcu, s katerim je vnovič definiral svet. Vendar se je z njim razhajal. Današnji čas je prav tako čas poti, ki se razhajajo. Vedno večja moč tehnološke invencije poraja stopnjevano število tehnoloških izumov, na vseh področjih. Iznajdba ideje se je sicer umaknila iznajdbi tehnologije, vendar v logiki zgodovine je to le anticipacija, česa pred čem, pa ne vemo. S pozitivnega stališča lahko le priznavamo, da kar hoče danes imeti svojo vrednost, postaja izmerljivo zgolj v n-kvadratih, tudi razmerje med sfero tehnoloških inovacij in njeno podstatjo, predmetom (»ob-jektom«) izuma in območja, v katerem bo le-ta imel smisel, je izgubljeno. Vseh mogočih izumov preprosto ni več kam umeščati.

V tem kontekstu postmoderne se pojavlja tudi vprašanje medijev na Zahodu. Ničesar nismo rekli, če smo iz zgornjih vrstic skleпали na samonamembnost medija danes, na to, da zrcali podrti razmerje v svetu, ki so ga po formuli nemških romantikov iz 19. stoletja bogovi zapustili. V svetu, ki je nastal po eksperimentu nadomestitve, je ostal le medij te transformacije. Prvič v zgodovini Zahoda se je zato človek znašel v ulici brez izhoda, osvetljeni z nešteto lučmi. Ta sredinska pozicija »slepca v lučeh« je tudi prvi podatek današnje medijske zgodbe. Prav tu je Baudrillard, sijajen interpret Nietzcheja, s pojmovnimi formulacijami odprl pot današnjemu času. Času, ki se mu mudi. Bistvena Baudrillardova misel je namreč misel o simulaciji oz. o simulakru v razmerju do stvarnosti. Ko je razmišljal o prvi in drugi zalivski vojni, pa o 11. septembru, je prišel do zaključka, da je medijska anticipacija realnosti prvič v zgodovini povozila realnost samo. Interpretacija stvarnosti je stopila pred njo, tako kot je stopil prednjo Don Kihot. Dogodki, ki jih vidimo, slišimo, zaznamo, se nam zde bolj bistveni od teh, ki se v resnici dogajajo. Kar si izmislim sam (za potrebe kamere), je pomembnejše od tega, kar kamera sama vidi. Simulaker je bistvenejši od realnosti.

Zelo sumarno smo očrtali izvenjujoči svet Zahoda, kjer je substitut makrostrukturnih zgodb izvisel v svoji lastni projekciji, ki je lahko anticipirana, lahko je retardirana. Skupaj z ideologijami je izginila tudi njihova stvarnost, z njo, (za) njo pa tudi stvarnost objektivnega sveta in njegovih lingvističnih znakov. Svet Zahoda danes je svet simulirane hiperrealnosti, med katerimi imajo avdio-vizualne podobe večjo moč

od svojih naravnih matrik. Ne le, da dogodka, ki ga ni v medijih, ni bilo: dogodka, ki ga ni bilo v medijih, ni, četudi je (morda? [sic]) bil. Težnja po čistejšem, hitrejšem in boljšem dogodku (potreba po široko pasovnih informacijskih kanalih) izničuje dogodek v njegovi ontološki nedolžnosti, bolje v integriteti deviške resnice, da je bil. Ko se je v pariških predmestjih nekaj let nazaj razvnelo nasilje najstniških tolp in so zagorele barikade, ulice in hiše, so Parižani dogajanju verjeli ne zato, ker bi ga slišali in videli, temveč, ker jim je njegovo verodostojnost zagotavljala (servisirala) množica javnih občil. Ko se je Heath Ledger ubil s smrtonosnim koktajlom pomirjeval, antidepressivov in ostalih žlahtnih substanc, njegova smrt ni bila smrt na sebi. Mediji so jo preoblikovali v zgodbo, ki s fizičnim koncem človekove eksistence – to pa je moč vrednotiti zgolj s stališča subjekta samega – ni imela nič. Nihče se namreč ni vprašal, kaj to sploh pomeni v najbolj bistvenem semantičnem segmentu, tj. onem, ki zadeva Heatha Ledgerja. Heath Ledger in njegova lastna smrt, dogodek v njem samem, v sebi samem? V »brizuri« saussurjevskega znaka je kopija postala izvirnejša kot original sam, bi zapisal Baudrillard. Nenazadnje, ko je Orson Welles oktobra 1938 v živo predvajal radijsko igro *Vojna svetov*, je poslušalstvo oddaje obnorel strah: večina jih je bila namreč prepričana, da so Marsovci res zavojevali planet Zemljo. Pa govorimo o času sedemdesetih let nazaj. Medij, bolje, anticipacija medijskega dogodka je nepovratno spremenila identiteto zahodnega človeka. Naše mnenje je, da ta proces ni brez nevarnosti; sploh zato, ker makrostrukturni svet ne obstaja več, zato so temeljne celice bivanja postavljene na prepih. Kdo sem, kaj sem, zakaj sem, vprašanja, na katera človek več ne odgovarja sam, temveč je odgovor določen v logiki zapopadka tega, kar je bilo, bo in je v mediju, zrcalnem prostoru naše identitete.

Slovenija je medij Zahoda, pri njej so postmoderne teze še toliko bolj izrazite, ker je bila makrostrukturna zgodba naše nedavne zgodovine zelo izrazita, še toliko izrazitejša, če upoštevamo, da je bila zaprta v časovne in prostorske koordinate, tako tesne, kot le malo kje drugod. Slovenci smo majhen narod, na ozkem območju časa in prostora, možnost nacionalnega samodefiniranja smo dobili šele z romantiko, natančneje v drugi polovici devetnajstega stoletja, ko smo prvič začeli obstajati ne več kot sporadični fenomen izrednih posameznikov, temveč kot organizirana, v preživetje in uspeh naravnana falanga. Nekaj so k temu

prispevale razmere v Avstro-Ogrski, še posebej po letu 1867, največ pa iz romantike in francoske revolucije izhajajoče teze o narodu, posamezniku in vesoljni svobodi, bratstvu in enakosti vseh, tudi najmanjših. V tem smislu smo padli v zanimiv paradoks: ker smo morali kompenzirati zgodovinski primanjkljaj – in zavest o svoji majhnosti – so se posamezniki poistovetili z idejami do te mere, da so obstajale le še one same, daleč za njimi pa je hodila realna človeška eksistenca. To pojasni Trubarja še v 16. stoletju, predvsem pa Prešerna, ki je stvarnost dobesedno zamenjal za koncept romantičnega svetobolja (ljubezen, poezija in narod je bila tista »trinitarna« razsežnost, v kateri je docela utonila njegova historična oseba). Bili smo tudi narod, ki je imel Mahniča in Cankarja (pesnika *Erotike* in njene usode) v isti generaciji. Vse osebe, ki jih pomni narodni zgodovinski spomin, so se odlikovale po briljantni sposobnosti integracije konceptov, ki so jih s svojo eksistenco v konkretnem času docela asimilirale. Slovenci smo bili narod živih idej (ideologij, bi zapisal Tine Hribar), na ta način pa smo si že zdavnaj odprli čudovito polje sindroma med mikro- in makrostrukturo sveta. Nenazadnje smo bili tudi edini, ki smo vzhodno, na kolektivizmu in ne zahodni zavesti utemeljeno idejo o komunizmu, »sua sponte« implantirali na lastno dvorišče. Brez dvoma smo daleč okoli osamljen primerek skupnosti, ki je avtonomno uresničila idejo proletarske revolucije, povsod drugam v Srednjo Evropo so jo namreč prinesli Rusi (in je iz nje s perestrojko tudi pospravili). Jugoslavijo so tudi večinoma »osvobodile« ruske čete, le majhen košček ozemlja na severozahodu si je pomagal sam. Ta košček je naša domovina.

Naša domovina se je od konca štiridesetih let prejšnjega stoletja nabličila v »brizuro« saussurjevskega znaka, če pod tem pojmom pojmujeemo dejstvo, da je implantirana komunistična ideologija obstajala kot pravno-formalna »norma mentis«, zunaj katere se ni dalo izrekati nobenih pomembnejših misli, stavkov ali besed. Ta predpis duha je lebdel v praznem prostoru: ljudje so večinoma že kmalu zapopadli, da je komunistična ideologija, na žalost pa tudi platforma, na kateri je bila osnovana njihova eksistenca, polomljen spaček, utopljen v svoji prepričljivi neresničnosti. Zoper uradno ideologijo je »privatni razum«, pri nas pa seveda tudi v drugih delih Evrope, oblikoval svoj mišljenjski arzenal, ki se je lahko kataliziral zgolj v t. i. polprivatnih sferah. Omenimo dve: prva je bila katoliška Cerkev oz. njen jezik, druga pa je bila literatura. Malo je bilo namreč poskusov interpretirati neverjetno bogastvo literarnega ustvarjanja v slovenski socialistični puščavi, ki bi odprli naslednjo dilemo: Andrej Hieng, Dominik Smole, Dane Zajc,

Gregor Strniša, Niko Grafenauer in kar je bilo še drugih so bežali v svetove antičnih izročil, mitologije zgodb iz preteklih vekov, ki so jih po tej ali oni aktualizaciji tihotapili v sivopeščeni socialistični vsakdan. – V kolikor se niso zatekali k filozofski hermenevtični abstrakciji oz. se ukvarjali z otroško poezijo. Zakaj so to počeli? Odgovor je bržčas na dlani: na ta način so hoteli ozeleniti, bolje obarvati brezkončni horizont realsocialistične stvarnosti. Še težje se je nova semantika lomila ob jeziku Cerkve. Tu je prihajalo do neizbežnih kratkih stikov, kajti novorek socializma ni bil v ničemer kompatibilen z načinom izrekanja sveta, kot ga je v svoji eshatološki izkušnji oblikovala krščanska tradicija. Baudrillardovska propedeutika bi ne imela nobenega smisla, če bi te stvari docela ostale v privatni sferi. Vendar niso. Mediji, ki smo jih Slovenci oblikovali v socializmu (tedaj smo dobili tudi prva avdio-vizualna komunikacijska orodja, televizijo na primer), so zlomljene znake ponесли v neslutene višine. Invalidni arzenal socializma je postal kot težko nebo nad Parizom, o katerem toži Baudelaire. Ves svet je stisnil pod svojo pokrovko, ljudje so morali dan za dnem žvečiti najtrše in najmanj okusne možganske orehe. »Dia-mat«, samoupravljanje, pluralizmi družbenih interesov, kvaliteta proti kvantiteti ob revoluciji versus evoluciji, pozdi, tozdi, sekretariati, na koncu pa še neuvrščene države, v vsem razponu, od ljudožercev (Idi Amin) do prvakov svetovnega terorizma (Moamer el Gadafi) in njihovih kamel. Ta medijski svet zlomljenih znakov je bil za Slovenca, tradicionalnega človeka srednje Evrope (avstro-katolikal!), s podaljški v jakobinstvo, masonerijo na eni ter janzenizem na drugi strani »lingua franca« več kot petdeset let. To ni moglo miniti brez posledic. Ta izkušnja je namreč utrdila makrostrukturni svet mimobežnih imenovalcev oz. signifiantov, ki ga tako ali drugače živimo še danes. Če je Evropa krenila po poti tiste od postmodernih izkušenj, ki govore, da svet ni predmet spopada posameznikov, še manj civilizacij, temveč da gre za antropološki hiat med unisono maso brezoblične, splošnostne, recimo pop »kulture« na eni in nezvedljivim »drugstvom« (alteriteto) ali drugačnostjo kakršne koli vrste že na drugi strani, v kotlu slovenskih razmer do takšne diferenciacije še ni prišlo. Prej bi rekli, da se je makrostrukturni govor (nekateri ga nerodno imenujejo tudi kulturni boj, kar je za postmoderno rabo neustrezno) okrepil in prenesel na zadnji horizont družbene metafizike: slovenska družba brez njega ne obstaja, če bi umanjkal, bi umanjkal tudi distinktivni kriterij, po katerem domačo družbeno stvarnost v postmoderni sploh prepoznavamo kot tako. Umanjkala bi Slovenija. Okrepljeni makrostrukturni govor je v svojem evolucionem refleksu vzpostavljane nedolžnosti, boljše transparentne

določljivosti jezikovnega znaka, to pomeni, nedvoumne sporočilnosti govorce, vpete, če ne priklenjene na realne denotate. Makrostrukturni govor je po svoji namembnosti sicer stvar, ki z medijem nima dosti opraviti oz. se poskuša legitimirati, avtenticirati v območju, ki je pred-medijsko, ontološko. Do njene realizacije pa seveda prihaja v medijih, zato lahko govorimo tudi o podobi današnje Slovenije. Nosilci makrostrukturnega govora ali diskurza so prepoznavni. Začrtani so bili že v času pred nastopom socializma, leta 1945 pa so stopili na sceno na način, ki je primerljiv ekspoziciji antičnih tragedij. Naenkrat, v vsej silovitosti in implikativnosti, v vsej usodnosti, zato jih tudi nihče s scene ne more zbrisati.

Na eni strani je legitimno izrekanje zoper nasilje komunizma, ki prihaja večji del s krščanske, cerkvene strani, pa tudi s strani laične inteligence. Le-ta je spet prepoznavna pod istim emblemom, pod katerim se je vršila subverzija socialistične monolitnosti, pod emblemom pisave in umetnosti. S tega stališča tudi ni naključje, da je zgodovinski zagon zoper totalitarno ideologijo vzpostavil tako širok projekt, kot je *Mova Revija*. Ta bi po vseh analizah veljala za stožer kulturno-umetniških prizadevanj, za rehabilitacijo jezikovnega znaka in znakov. Na nasprotni strani se z njo ne more nič primerjati, tudi zanjo velja, da je z njenim izginotjem pod vprašaj postavljeno tudi vrednotenje nacionalne identitete kot take.

Zakaj pa smo še pred kulturnokritičsko disidenco izpostavili krščansko in cerkveno stran? Zato ker smo s tem hoteli reči, da demonstrativno nastopata proti substitutu, kakršnega je za 20. stoletje predvidela pač ena od totalitarnih ideologij. Še enkrat povejmo, da je to nastopanje edino logično in pravilno, še enkrat stopimo korak stran od Baudrillarda in ga opredelimo kot našo vrednostno sodbo. Smo za to, to je pravilno, nenazadnje je tudi namen pričujočega zapisa izpostaviti stvari v optiki, s kakršno se v medijskem smislu prepozna angažma katoliške Cerkve na Slovenskem. Da pa je takšno nastopanje ob odsotnosti mikrostrukturnega anganžmaja sam substitut substituta oz. baudrillardovski simulaker z dalekosežno posledico za vero samo, pa je nevarnosti, ki je tu, »ante portas«.

Po Langenscheidtovi definiciji je medij že za potrebe svoje klasične rabe mediator, odraža stik oz. obličje javne podobe vanj vključenih protagonistov. Ne samo, da medij reflektira družbo, družba sama se v njem zrcali. Družbena povezava, ki si prizadeva za rehabilitacijo znakovnega jezika v pravilnem razmerju do svoje nosilke, denotate, si hkrati prizadeva za rehabilitacijo zgodovine in človekove dejavnosti,

od posameznika do ideološkega sistema. Ta družbena povezava, ki se jo identificira na ravni Cerkev – laična inteligenca – *Nova Revija*, je ne glede na disparatnost svojih svetovnih nazorov zelo homogena v artikulaciji svojih ciljev. Njen namen je z razkrivanjem posledic partijskega imperializma v novejši zgodovini postaviti dogajanje v slednji na pravilno mesto, hkrati pa tudi – »at last but not at least« – opozoriti na zapletenost ključnih protagonistov t. i. tranzicijske levice v homatije, povezane s partijsko državo. Pri tem v simbolnem in neposrednem smislu prenekajkrat zadene na osebo nekdanjega predsednika republike, največ tudi zato, ker sam predstavlja (in organizira) središče tiste zgodovinske linije, ki je zainteresirana, da stvari ostanejo prikrite, v megli, v nedoločnem razmerju med identiteto njih samih na eni in označevalno referenco na drugi strani. Stvari so usodne, saj le pravilna razmerja dajejo pravilne odgovore, začevši in končavši s tem, kdo smo mi sami in kaj nas določa. Stran tranzicijske levice je večino navora v zadnjem desetletju in pol posvetila ohranjanju »brizure« (in defekta v javni zavesti) na najbolj občutljivem segmentu moralne, etične in ontološke vprašljivosti prejšnjega sistema in njegovih sedanjih predstavnikov. Javna sfera je ta čas preživela v krčevitih poskusih definiranja nekaterih ključnih tem. To je bila najprej poizvedba o zločinskosti prejšnjega sistema, zločinskosti, kot jo je predvideval Stéphane Courtois s sodelavci v *Črni knjigi komunizma*.¹ Courtoisova ekipa je v njej komunizem in njegove inačice (socializem) npr. definirala kot zločinski sistem, države, ki so ga vzdrževale, pa posledično kot kriminalne. V mediju kot sredniku med eno in drugo linijo se je to vprašanje pogosto zrcalilo, še posebej v razmerju do osamosvojitve, se pravi do radikalne drugačnosti novonastale države v primerjavi s prejšnjo. Skupaj z vprašanjem zločinskosti države se je pojavljajo tudi vprašanje zločinskosti njenih najvišjih državnikov, začevši s Titom. Medijska podoba, ki je bila o njem ustvarjena, sama dobro odgovarja na vprašanje, kako uspešno je bila prelomljena vez med dejansko podobo nekdanjega jugoslovanskega predsednika in njeno pojavo v medijskem prostoru. Malo ali nič: nekdanji maršal je zalebdel nad svojo zgodovinsko krivdo kot »res ipsa loquitur« medijske popačenosti: njegovi popularnosti in »slavi« še nekaj generacij najverjetneje ne bo konca. Skupaj z njim so se uspeli medijski in tudi siceršnji obsodbi izogniti najpomembnejši nosilci neposredne kriminalne dejavnosti v starem režimu, začevši z Ivanom Mačkom Matijo, ki je bil leta 1993 pokopan z državno častjo. Tito in Maček sta bila oba stebra še tretje medijske pro-

1 Stéphane Courtois, *Le Livre noir du communisme*, Robert Lafont, Paris 1997.

jekcije, ki se je iz zrcala presukala nekam, da sami ne vemo, kam. Realna oblast, predvsem tista, ki je odločala o zločinih proti ljudem (pojmu proti človečnosti se zaradi specifike problema na eni in votlosti njegove vsebine na drugi strani izogibamo), je bila UDV oz. po letu 1966 t. i. SDV (Služba državne varnosti). Leta 1993 so vzniknile polemike, ki jih je v tedaj osrednjem slovenskem časopisu *Delo* začel Veljko Rus. Njegov namen je bil deproblematizirati status nekdanjih obveščevalnih služb, češ da so bile legalen del sistema, ki ga je priznaval ves svet, začevši z Združenimi narodi, in da so bile zavoljo tega tudi legitimne. Če je SFRJ priznavala večina suverenih držav, je bila legalna služba, ki je skrbelo za državno varnost, torej legitimna, je tedaj trdil Veljko Rus. Če je medij zrcalo javne podobe in preslikava komponent v saussurjevem znaku, potem se v slovenskih razmerah v tej smeri odkriva zadnje obnebe, ki je moralo ostati neomadeževano, tj. nelegitimno razmerje služb državne varnosti do celote države in državljanov. O tem so mediji poročali redko, kadar so, pa so spet sledili zmedam, ki vladajo v razmerju makro- in mikrostrukturnih podob. Namesto da bi problem SDV-ja načeli v njegovi organski objektivnosti, torej kot makrostrukturno vprašanje, so se ga lotili induktivno, bolj subjektivno, prikazujoč dozdevno blodnjo tistih, ki so to prikazovali kot svoj mikrostrukturni pogled, bolj manjkajoči element v celostni sestavljaniki. To so zgodbe t. i. Lajovičeve »Udba.net«, ki je, treba je priznati, po svojem imenu že sam izzival nesrečo. Četudi je »Udba.net«, če ga pravilno beremo, ključni dekriptor za indikacijo, kdo in predvsem kako je bil udeležen v nekdanjih obveščevalnih službah represivnega sistema, je v javnosti obveljal kot nekakšna izmišljiva nekaterih prenapetih politikov ali akademikov. Zrcalo, ki bi moralo pokazati strukturo družbe v letih 1945 do 1987 (taka je tekstno kritična datacija podatkov za arhiv SDV), se je zavrtelo okrog svoje osi in izginilo v pirueti brez realnih slik ali celo zasilnih kontur.

Država, njen državnik, njena najpomembnejša institucija, tajna policija, vse to se je v medijih od osamosvojitve naprej uveljavilo z vrednostno dinamiko, ki smo jo poskušali očrtati v prejšnjem odstavku: Slovenci lahko kar svoje medije povprašamo, koliko svobode, resnice in zgodovinske istovetnosti si dovolimo. Malo ali nič, medij postdvajsetega stoletja bo govoril ne le svoji avdienci, temveč (in predvsem) v njenem imenu, za njene potrebe, za njeno bit. Integriteta zgodovinske resnice tako ni bila vzpostavljena le zato, ker mediji tega niso hoteli storiti, temveč zato, ker ljudje na to niso bili pripravljeni.

Ideološki konflikt, ki je spor za interpretacijo Saussurjeve nanosnice, denotata, se pravi spor za interpretacijo, kaj pojmi SFRJ, osamosvoji-

tev, Tito, in Udba pomenijo (na sebi, vendar seveda v kontekstu njihove specifične teže), pa že kaže na drugo skrajnost slovenskega refleksa po makrostrukturnih ideologizacijah za vsak² cen², namreč na svoje nasprotje. To je v svojih dveh bistvenih odvodih precej bolj lastno človeku, kot makrostrukturna organiziranost. Makrostrukturno nasprotje liniji Cerkev – kritična inteligenca – *Nova Revija* je namreč prepoznavno v zaledju zgodovinske kontinuitete nekdanjega predsednika republike, Milana Kučana, teži pa k relativizaciji usodnih zgodb polpreteklega časa na eni strani, hkrati pa k poljubnosti zgodovinskih vsebin, po načelu »pustimo že to, jutri je nov dan«. Močan instrument razvezovanja nanosnice je tu Nečak-Repetova šola: če vzamemo za primer samo Repetove interpretacije »Udba.net« in njegove verodostojnosti (l. 2003 in 2005), bomo ugotovili, da jih je natančno prilagajal retoriki Kučanove šole, ki jih je leta 2003 sicer priznala v njihovi resničnosti, ker je bil prividen, neresničen in utvaren način, na katerega so se v javnosti pojavili (neka internetna stran v daljni Avstraliji). Leta 2005, ko se je v javnosti odprlo vprašanje mest najvišjih predstavnikov demokršćanskega in ljudskega bloka v devetdesetih, vse to na obnebju že razvezanih šifrantov, in je stvar grozila postati resna, pa je Kučanov klan ocenil, da je treba lansirati idejo o popolni poljubnosti gradiva, kar je Repe tudi zvesto interpretiral. Preko linije relativnost in poljubnost, ki je bila odgovor na vprašanje o bistveni vsebini polkriminalnih zgodb preteklosti, pa se odpira pot v najširšo naravo medija in medijev na Slovenskem, pot, ki iz ideološko-globalne zgodbe časov drži k mikrostrukтури posameznika, v vsej eksistenčni krhkosti, lomljivosti in navrženosti v ta konkretni svet. Generalizacijski refleks je v narodu, ki je komprimiran v tako usodno majhen zgodovinski čas in prostor, pripravljal pot definitivni artikulaciji zgodovinske resnice, premoči znaka nad znakom, sijaja »aletheie«, ki ne bo zbledel, je imel že v sebi kal strašanskega nasprotja. To je mikrostrukturni svet konca ideologij in zgodovine, dekadenca z začetka našega sestavka, simulaker, uživajoč svojo lastno podobo. Ta refleks se je v devetdesetih cepil na priučeno neobčutljivost za ontološka vprašanja družbenega bivanja, neobčutljivost, ki so jo za potrebe svoje zgodovinske persistence uporabljale tako ali drugače organizirane skupine v bližini nekdanjega predsednika republike. V desetletju je ta »vzgoja« pripeljala do absolutne relativizacije vrednot, ki se je zalezla v vse pore tranzicijske politike. Njen najboljši refleks je zmaga Zorana Jankovića proti Francetu Arharju, v to linijo pa bi lahko razvrstili primere, daljše od vsega, kar smo napisali tu. In še vedno bi začenjali na koncu. Janković je proti Arharju zmagal z »mediji«, kot to pa razumemo mi-

krostrukturno potrebo homo slovenicusa po balkanski dekadenci. Svet kučanovske poljubnosti je v svoji predhistorični artikulaciji, kot je jezik pred zgodovino, svet zabave. Svet popa in balkana, pri čemer to dejstvo zapisujemo kot baudrillardovski fenomen, z malo začetnico in brez vrednostnih premis, ki bi jih prinesla raba velike. To je svet, odvezan od ontološke resničnosti. Nekakšen svet žive smrti Heatha Ledgerja v pomanjševalnici. To pa je področje, ki je že izgubilo svoje postmoderno obeležje, ki niti simulaker podobe ni več. Ni nič več. Šele v hipotetični premisi »ni nič več« pa prihajamo preko vseh postmodernih izkušenj do silogističnega orodja, s katerim lahko pojasnujemo aktualizme v domačih medijih. Vzemimo samo najpomembnejše, »feriunt summos fulmina montes«, je pisal že Prešeren. Osrednji slovenski dnevnik *Dela* ni bil nikdar demokratičen. Sedaj je preko lastniških premetov in s pomočjo političnih prestopov v redu druge garniture vladnih strank prišel v last Pivovarne Laško. Njen prvi realiziran projekt je bila likvidacija ne novinarjev ene od edicij znotraj *Dela*, temveč projekta edicije samega. Govorimo o *Magu*. Z *Magom* povezujemo sedanjega odgovornega urednika *Dela* Janeza Markeša, Jurčičevega nagrajenca. Z Jurčičevo nagrado pa povezujemo vrednote, ki pritičejo analitikom v postmodernem času slovenske tranzicije, s poudarkom na njeni balkanski razvlečenosti v Anomalijo. In če z Jurčičevo nagrado povezujemo Janeza Markeša, potem to razmerje lahko uporabljamo samo ob hipotetični premisi sveta »ni nič več«, sveta, v katerem ni niti klasične slovenske zaprtosti, niti racionalne kartezijanske sproščenosti, niti česarkoli, kar bi ga opredeljevalo. Postmoderen nadrealistični svet čiste igre, kjer je čisto vse mogoče. Mogoče je v imenu vrednot Jurčičeve »nagrade« kršiti pravila novinarske etike in njenih kodeksov. Mogoče je pisati vse, uničevati edicije, uničevati naklado časopisa, trditi neresnice o ljudeh in jim odgovorov, ko se branijo, ne objavljati. Mogoče je tudi ta vzorec prenašati na druge medije v lasti iste hiše in tam početi prav to. Tu imamo v mislih nedavne spremembe v osrednjem dnevniku severovzhodne Slovenije. Slovenski medij s konca je ta z začetka: zrcali najprej družbo, potem sebe samega. V postmoderni ima zunanji opazovalec slovenske scene vsaj to zadoščanje, da podoba raje kot o sebi govori o svojem ustvarjalcu. In da tisti, ki pojem medija razumejo, o njem vedo več od onih, ki ga ustvarjajo. Baudrillardove luči v očeh slepega!